

การประเมินอนามัยสิ่งแวดล้อมวัดในเขตเทศบาลนคร นครศรีธรรมราช อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช*

นันทพงศ์ จันทมาศ** และ ทัดตเดช บัวยุคล***

บทคัดย่อ

การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ประเมินด้านอนามัยสิ่งแวดล้อมวัด ในพื้นที่เขตเทศบาลนคร นครศรีธรรมราช อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช ศึกษาโดยการสุ่มตัวอย่างแบบชั้นภูมิ 15 วัด จาก ทั้งหมด 25 วัด คิดเป็นร้อยละ 60 ของวัดทั้งหมด แบ่งกลุ่มตัวอย่างออกเป็น วัดในเขตใช้พื้นที่สูง วัดในเขตใช้ พื้นที่ปานกลางและวัดในเขตใช้พื้นที่ต่ำ ตรวจสอบประเมินโดยใช้แบบสอบถามซึ่งดัดแปลงจากแบบสำรวจอนามัย สิ่งแวดล้อมภายในวัด เกณฑ์วัดส่งเสริมสุขภาพ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข โดยประกอบด้วย 3 ส่วน ได้แก่ แบบสำรวจข้อมูลพื้นฐานและด้านอนามัยสิ่งแวดล้อมวัด แบบประเมินวัดส่งเสริมสุขภาพและแบบ ประเมินสิ่งแวดล้อม เกณฑ์การประเมินแบ่งเป็น วัดที่อยู่ในเกณฑ์ที่ต้องปรับปรุงและวัดที่ผ่านเกณฑ์ มาตรฐานซึ่งมี 3 ระดับ คือระดับดีมาก ดีและอยู่ในเกณฑ์พื้นฐาน ผลการประเมินพบว่า วัดในเขตใช้พื้นที่สูง ผ่านเกณฑ์การประเมินระดับเกณฑ์พื้นฐาน ร้อยละ 40 ระดับเกณฑ์ต้องปรับปรุงร้อยละ 60 วัดในเขตใช้พื้นที่ ปานกลางผ่านเกณฑ์การประเมินระดับเกณฑ์พื้นฐานร้อยละ 40 ระดับเกณฑ์ต้องปรับปรุงร้อยละ 60 ส่วนวัดใน เขตใช้พื้นที่ต่ำผ่านเกณฑ์การประเมินระดับเกณฑ์พื้นฐานร้อยละ 20 และระดับเกณฑ์ต้องปรับปรุงร้อยละ 80

คำสำคัญ: ประเมินอนามัยสิ่งแวดล้อมวัด

* ส่วนหนึ่งของโครงการวิทยาศาสตร์อนามัยสิ่งแวดล้อม หลักสูตรวิทยาศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์

** อาจารย์ประจำคณะสาธารณสุขศาสตร์ สาขาสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยอีสเทิร์นเอเซีย

*** นักศึกษาหลักสูตรอนามัยสิ่งแวดล้อม สำนักวิชาสหเวชศาสตร์และสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์

Evaluation of Environmental Health on Temple in Nakhon Si Thammarat Municipality Muang District, Nakhon Si Thammarat Province*

Nutapong Juntamas** and Tattadach Buayukol***

Abstract

The objective of this study was to evaluate the environmental health in terms of temple in the area of Nakhon Si Thammarat Municipality located in Muang district, Nakhon Si Thammarat province. By systematic random sampling, 15 (about 60%) out of 25 temples was selected and categorized into 3 categories using types of the areas as follows; temples in highly dense area, temples in moderately dense area and temples in lowly dense area. Questionnaires were used as the main tool and modified from standard Environmental Health on Temple Survey form relevance to criteria by Department of Health, Ministry of Public Health. Questionnaire consisted of 3 major parts namely; general information and environmental health on temples, the assessment on health improvement and the assessment on public toilets. There were 2 criteria of the assessment results as follows: temples were not only required the improvement but also passed the standard (3 levels: very good, good and average). The result showed that both temples in highly dense area and in moderately dense area passed the criteria at the average level for 40% while the rest of 60% required the improvement. Lastly, temples in lowly dense area passed the criteria at the average level for 20% while the rest of 80% required the improvement.

Key words: Evaluation of Environmental Health on Temple

* Part of Environmental Health Project for the Bachelor Degree of Science, Walailak University.

**Faculty Member, Faculty of Public Health Program, Eastern Asia University.

***Under Graduate Student, Environmental Health Program, School of Allied Health Sciences and Public Health, Walailak University.

บทนำ

ประเทศไทยนับถือศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติ ดังนั้นจึงมักเห็นวัดซึ่งเป็นศาสนสถานถูกสร้างขึ้นกระจายอยู่ทั่วไปในชุมชน พื้นที่ของวัดถูกใช้ประโยชน์โดยบุคคลหลาย ๆ กลุ่ม โดยเป็นสถานที่สำหรับอยู่อาศัย พักผ่อน ศึกษา ปฏิบัติธรรม เผยแพร่พระธรรมคำสั่งสอน สำหรับพระภิกษุสงฆ์ ภิกษุณี สามเณร เป็นที่อยู่อาศัยที่ทำงานและศึกษาเล่าเรียนสำหรับเด็กวัดและบุคคลกลุ่มอื่น ๆ ที่อาศัยอยู่ในวัด เป็นสถานที่สำหรับการศึกษาพระธรรมคำสั่งสอนของพุทธศาสนิกชน เป็นศูนย์รวมของชุมชนสำหรับการปฏิบัติกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ใช้ประโยชน์สำหรับการทำกิจกรรมอื่น ๆ อีก เช่น เป็นที่ประชุมของชุมชน เป็นที่จัดกิจกรรมทางศิลปวัฒนธรรม เป็นที่จัดงานรื่นเริงเฉลิมฉลองของชุมชน เป็นต้น จากประโยชน์ของวัดข้างต้น จะเห็นว่ามียุทธศาสตร์หลาย ๆ กลุ่มเข้าไปมีส่วนร่วมใช้ประโยชน์จากวัด ดังนั้นวัดที่สะอาด ถูกสุขลักษณะ จึงมีส่วนส่งเสริมให้กลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องมีสุขภาพที่แข็งแรงและมีส่วนช่วยเสริมให้คนหันหน้าเข้ามาปฏิบัติธรรมกันมากขึ้นด้วย จากการสุ่มตรวจสุขภาพ พระภิกษุโดย กระทรวงสาธารณสุข (2554) พบพระภิกษุ ร้อยละ 55 เสี่ยงเป็นโรค เบาหวาน ความดัน ไขมันสูงและร้อยละ 40 มีโรคเรื้อรังมากกว่า 1 โรค โดยมีสาเหตุจากทั้งปัจจัยส่วนบุคคลและปัจจัยทางสภาพแวดล้อม

การพัฒนาด้านอนามัยสิ่งแวดล้อมวัด คือ การจัดการ ควบคุม ดูแล และปรับปรุงสภาวะต่าง ๆ ของวัดและสิ่งแวดล้อมให้ถูกสุขลักษณะ (สำนักอนามัยสิ่งแวดล้อม กรมอนามัย, 2552) ประกอบด้วย การจัดสภาพสิ่งแวดล้อมรอบวัด เพื่อให้มีพื้นที่สีเขียวเพียงพอ ปลอดภัย มีการระบายอากาศที่ดี จัดวางในตำแหน่งที่เหมาะสม การดูแลทำความสะอาดศาลาการเปรียญ โบสถ์ กุฏิและอาคารต่าง ๆ การรักษาความสะอาดและจัดวางสิ่งกีดขวาง อัฐบริวาร อุปกรณ์ เครื่องใช้ เช่น บาตร อาสนะให้เรียบร้อย การจัดการระบาย

อากาศ จัดแสงสว่างในอาคารให้เพียงพอ การจัดการน้ำดื่ม น้ำใช้ ต้องมีการทำความสะอาดเป็นประจำ การดูแลรักษาความสะอาดห้องส้วมต้องเป็นไปตามมาตรฐานสุขอนามัย มีการจัดการน้ำเสียที่เหมาะสม มีการลดขยะและนำหลัก 5R มาใช้ในการจัดการกับขยะ มีการควบคุมแมลงและสัตว์นำโรค เช่น ยุง แมลงสาบและหนู มีการจัดการโรงครัว โรงทานและการใช้ช้อนกลาง มีสถานที่เตรียมปรุงอาหาร ภาชนะและอาหารที่สะอาดปลอดภัย การเผาผลาญความปลอดภัยปราศจากมลพิษต่าง ๆ อุปกรณ์ความปลอดภัย เช่น ระบบไฟฟ้าอยู่ในสภาพดีพร้อมใช้ (พิชิตสกุลพราหมณ์, 2535)

ธนาชาติ ดวงขวัญ (2554) ประเมินอนามัยสิ่งแวดล้อมวัดในเขตจังหวัดพัทลุง ในช่วงปี 2549-2554 ทั้งหมด 261 วัด พบว่าวัดที่ผ่านเกณฑ์การประเมิน อยู่ในระดับดีมากมีจำนวน 8 วัด อยู่ในเกณฑ์ดี 11 วัด และอยู่ในเกณฑ์พื้นฐาน 82 วัด ส่วนวัดที่ไม่ผ่านเกณฑ์การประเมินมีทั้งสิ้น 160 วัด

จังหวัดนครศรีธรรมราชเป็นจังหวัดเก่าแก่เป็นศูนย์กลางของการเผยแพร่ศาสนาพุทธในอดีตซึ่งรู้จักกันในชื่อ “อาณาจักรตามพรลิงค์” สำหรับวัดในเขตเมืองจะถูกสร้างขึ้นรอบ ๆ “วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร” กระจายตัวเรียงรายไปตามเส้นทางการคมนาคมที่สำคัญในอดีตซึ่งปัจจุบัน คือถนนราชดำเนิน รวมทั้งสิ้น ประมาณ 25 วัด (สารานุกรมเสรี, 2554) หนาแน่นอยู่ใน 3 ตำบลได้แก่ ตำบลท่าวัง ตำบลในเมืองและตำบลคลัง (เทศบาลนครศรีธรรมราช, 2554) วัดหลายวัดที่อยู่ในบริเวณศูนย์กลางทางการค้าถูกเปลี่ยนไปเป็นพื้นที่สำหรับการจอดรถ จำหน่ายอาหาร ร้านค้า เช่าพระ จำหน่ายเครื่องสังฆทาน ตลาดนัด จัดงานรื่นเริง วัดหลายวัดมีการบูรณะอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้สวยงาม สมบูรณ์และเพื่อประโยชน์อื่น ๆ จากกิจกรรมดังกล่าวข้างต้นจะเห็นได้ว่าวัดไม่ได้มีบทบาทเพียงเป็นสถานที่เผยแพร่พระธรรมคำสั่ง

สอนเท่านั้น การเข้ามาทำกิจกรรมจากบุคคลหลาย ๆ กลุ่มในเชิงธุรกิจ ความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาบางวัด ส่งผลให้มีการเข้ามาใช้พื้นที่ภายในวัดต่าง ๆ เพิ่มสูงขึ้น ปัญหาที่มักตามมาจากการเพิ่มขึ้นของประชากรคือปัญหาขยะ ปัญหาการจัดการน้ำเสีย ซึ่งส่งผลให้สภาพแวดล้อมเสื่อมโทรม ปัญหาด้านอาชญากรรม อุบัติเหตุต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้นตามมาพร้อม ๆ กับปัญหาเหล่านี้ด้วย

จากความสำคัญและปัญหาต่าง ๆ ผู้วิจัยจึงสนใจตรวจประเมินอนามัยสิ่งแวดล้อมวัด เพื่อให้ทราบระดับสภาพการอนามัยสิ่งแวดล้อมวัดในแต่ละวัด เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์สำหรับการปรับปรุงด้านอนามัยสิ่งแวดล้อมในวัดและสำหรับการวางแผนการจัดการใช้พื้นที่ที่เหมาะสมต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อตรวจประเมินอนามัยสิ่งแวดล้อมวัดในเขตเทศบาลนคร นครศรีธรรมราช อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช

2. เพื่อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาทางด้านอนามัยสิ่งแวดล้อมของวัดต่าง ๆ ในเขตเทศบาลนคร นครศรีธรรมราช

การศึกษาครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบสำรวจระยะเวลาในการวิจัยรวมทั้งสิ้น 4 เดือน ตั้งแต่เดือนสิงหาคม 2555 – เดือนพฤศจิกายน 2555

วิธีการวิจัย

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.1 ประชากร ได้แก่ วัดในเขตเทศบาลนคร นครศรีธรรมราช จำนวน 25 วัด ซึ่งครอบคลุมพื้นที่รวม 3 ตำบล คือ ตำบลท่าวัง ตำบลในเมืองและตำบลคลัง

1.2 ตัวอย่าง สุ่มตัวอย่างแบบชั้นภูมิ โดยแบ่งวัดเป็น 3 กลุ่ม กลุ่มละ 5 วัด ใช้เกณฑ์ความหนาแน่นของกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในวัดและจำนวนผู้ใช้และผ่านเข้าออกวัด ได้แก่

- วัดในเขตใช้พื้นที่สูงได้แก่ วัดวังตะวันตก วัดวังตะวันออก วัดท่าวโคตร วัดพระนคร วัดหน้าพระบรมธาตุ

- วัดในเขตใช้พื้นที่ปานกลางได้แก่ วัดเพชรจริก วัดชะเมา วัดใหญ่ชัยมงคล วัดประดู่พัฒนาราม วัดมูมป้อม

- วัดในเขตใช้พื้นที่ต่ำได้แก่ วัดชายนาวา วัดชลเจเนียน วัดหน้าพระลาน วัดมเหยงค์ วัดจันทร์าราม

2. เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บและรวบรวมข้อมูลคือแบบสอบถามซึ่งดัดแปลงจากแบบสำรวจอนามัยสิ่งแวดล้อมภายในวัด เกณฑ์วัดส่งเสริมสุขภาพ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุขโดยแบ่งเป็น 3 ส่วน (ธนาชาติ ดวงขวัญ, 2554) ได้แก่

ส่วนที่ 1 คือแบบสำรวจข้อมูลพื้นฐานวัดส่งเสริมสุขภาพ ได้แก่คำถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไป เช่น ที่ตั้ง พื้นที่ กิจกรรมในวัด องค์ประกอบทั่วไปของอาคาร แหล่งน้ำและคุณภาพน้ำอุปโภคและบริโภคและข้อมูลสภาพแวดล้อมทั่วไปอื่น ๆ

ส่วนที่ 2 แบบประเมินองค์ประกอบในการดำเนินงาน “วัดส่งเสริมสุขภาพ” จำนวน 50 ข้อ แบ่งเป็น 5 ประเด็นย่อยคือ *สะอาดร่มรื่น* ได้แก่ อาคารสถานที่ ห้องน้ำ โรงอาหาร ระบบการจัดการขยะ แสงสัถว์นำโรค *สงบร่มเย็น* ได้แก่ การเทศนาที่สอดแทรกปัญหา สุขภาพ การปลูกฝังคุณธรรม การจัดการสิ่งแวดล้อม การให้ความรู้และการทำกิจกรรมที่เอื้อต่อการเผยแพร่ข้อมูล *สุขภาพร่วมสร้าง* ได้แก่ การมีความรู้ การตรวจสุขภาพ ออกกำลังกาย พฤติกรรมอนามัยส่วนบุคคล ห้องพยาบาล มีระบบส่งต่อผู้ป่วย *ศิลปะร่วมจิต* ได้แก่ เป็นแหล่งความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรม การสืบสานประเพณี อนุรักษ์ป่าและสร้างเครือข่าย การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม *ชาวประชาร่วมพัฒนา* ได้แก่ การมีส่วนร่วม มีนโยบาย มาตรการประกาศประชาสัมพันธ์ การจัดสรรทรัพยากรและพัฒนาพระภิกษุสงฆ์ มีการระดมทุนงบบำรุงและซ่อมแซม และมีการประเมินผลการดำเนินงาน

โดยข้อคำถามจำแนกเป็นเงื่อนไขจำเป็น 18 ข้อ เงื่อนไขส่งเสริม 23 ข้อ และเงื่อนไขพิเศษ 9 ข้อ เป็นเครื่องมือหลักที่ใช้เป็นเกณฑ์ประเมินแบ่งกลุ่ม

- ส่วนที่ 3 แบบประเมินสัมมนาสาธารณะ จำนวน 20 ข้อ ได้แก่ประเด็นความสะอาด (Healthy : H) ความพอเพียง (Accessibility: A) และความปลอดภัย (Safety: S) ใช้เป็นข้อมูลร่วมกับแบบประเมินส่วนที่ 2

3. เกณฑ์การประเมินแบ่งเป็น 2 กลุ่ม

● วัดที่ต้องปรับปรุง คือวัดที่ไม่ผ่านเงื่อนไขจำเป็นในแบบประเมินส่วนที่ 2 จำนวน 18 ข้อ

● วัดที่ผ่านเกณฑ์ แบ่งเป็น 3 ระดับ

- ระดับพื้นฐาน คือวัดที่ผ่านเงื่อนไขจำเป็นที่กำหนดในแบบประเมินส่วนที่ 2 จำนวน 18 ข้อ

- ระดับดี คือวัดที่ผ่านเงื่อนไขจำเป็นที่กำหนดในแบบประเมินส่วนที่ 2 จำนวน 18 ข้อ และผ่านเงื่อนไขส่งเสริมอีก 23 ข้อ

- ระดับดีมาก คือวัดที่ผ่านเงื่อนไขจำเป็นที่กำหนดในแบบประเมินส่วนที่ 2 จำนวน 18 ข้อ ผ่านเงื่อนไขส่งเสริม 23 ข้อและผ่านเงื่อนไขพิเศษ 9 ข้อ

4. ขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บข้อมูลเพื่อสร้างแบบสอบถามแบ่งเป็นขั้นตอนการทำงาน 3 ขั้นตอน ดังนี้

4.1 การสำรวจเส้นทางโดยภาพรวมเพื่อวางแผนการเดินทางสำหรับการตรวจประเมินและการติดต่อเพื่อขออนุญาตลงพื้นที่เก็บตัวอย่าง ขออนุญาตเจ้าอาวาสแต่ละวัดเพื่อเข้าไปสอบถามและตรวจประเมิน

4.2 การเก็บข้อมูล โดยสอบถามเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส พร้อมการสังเกต โดยเก็บข้อมูลเป็นเวลาทั้งสิ้นประมาณ 3 เดือน

4.3 รวบรวมข้อมูลและประเมินผล วิเคราะห์ผลการตรวจประเมินและแจ้งข้อมูลการตรวจประเมินให้แก่เจ้าอาวาสและเสนอแนะแนวทางการพัฒนาแต่ละวัดต่อไป

ผลการวิจัยและอภิปรายผล

ผลการประเมินอนามัยสิ่งแวดล้อมพบว่า วัดในเขตใช้พื้นที่สูง ผ่านเกณฑ์การประเมินระดับเกณฑ์พื้นฐาน 2 วัด คิดเป็นร้อยละ 40 คือ วัดหน้าพระบรมธาตุและวัดพระนคร ระดับเกณฑ์ที่ต้องปรับปรุงจำนวน 3 วัด คิดเป็นร้อยละ 60 คือ วัดท้าวโคตร วัดวังตะวันออกและวัดวังตะวันตก รายละเอียดแสดงดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ผลการตรวจประเมินวัดในเขตต่าง ๆ

ที่ตั้งวัด	ผลการประเมิน (วัด)			
	ผ่านระดับเกณฑ์พื้นฐาน		ระดับเกณฑ์ต้องปรับปรุง	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
เขตใช้พื้นที่สูง	2	13.3	3	20
เขตใช้พื้นที่ปานกลาง	2	13.3	3	20
เขตใช้พื้นที่ต่ำ	1	6.7	4	26.7
รวมทั้งหมด	5	33.3	10	66.7

ส่วนวัดในเขตใช้พื้นที่ปานกลางพบว่า ผ่านเกณฑ์การประเมินระดับเกณฑ์พื้นฐาน 2 วัด คิดเป็นร้อยละ 40 คือ วัดชะเมาและวัดมุ่มป้อม ระดับเกณฑ์ต้องปรับปรุง 3 วัด คิดเป็นร้อยละ 60 คือ วัดเพชรจริก วัดใหญ่ชัยมงคลและวัดประดู่พัฒนาราม ในส่วนของวัดในเขตใช้พื้นที่ต่ำ พบว่าผ่านเกณฑ์การประเมินระดับพื้นฐานเพียง 1 วัด คิดเป็นร้อยละ 20 คือ วัดชายนา ระดับเกณฑ์ที่ต้องปรับปรุง 4 วัด คิดเป็นร้อยละ 80 คือ วัดชลเนนียน วัดหน้าพระลาน วัดมเหยงค์และวัดจันทาราม

ผลการตรวจประเมินภาพรวม พบว่า วัดในเขตเทศบาลนคร นครศรีธรรมราช ร้อยละ 33.3 ผ่านเกณฑ์การประเมินระดับเกณฑ์พื้นฐาน และร้อยละ 66.7 อยู่ในระดับเกณฑ์ที่ต้องปรับปรุง ทางด้านการอนามัยสิ่งแวดล้อม ประเด็นที่ผ่านข้อประเมินร่วมคือ ภาพรวมของความร่มรื่น มีการจัดพื้นที่สีเขียวไว้ในวัดเพียงพอ การรักษาความสะอาดอาคารต่าง ๆ การสุขาภิบาลอาหาร

บริเวณที่ประกอบอาหารและฉันท์อาหารสะอาดถูกสุขลักษณะ

ข้อที่ไม่ผ่านประเมิน สำหรับวัดในเขตใช้พื้นที่สูง คือการจัดการร้านค้าและแผงลอยไม่ถูกสุขลักษณะ การสัญจรในวัดบางวัดก่อให้เกิดฝุ่นในปริมาณมากเพราะพื้นที่วัดถมด้วยทราย สำหรับประเด็นร่วมที่ควรปรับปรุง ทั้งวัดในเขตใช้พื้นที่ปานกลางและใช้พื้นที่ต่ำคือ ห้องน้ำไม่แยกเพศ ถึงขยะไม่เพียงพอและวางในจุดไม่เหมาะสม ไม่คัดแยกขยะ ไม่มีการกำจัดและป้องกันแมลงและสัตว์นำโรค มีการตรวจพบภาชนะหรือที่วางไข่ของยุงโดยทั่วไป ในวัดที่มีการบูรณะไม่มีการปกคลุม ไม่สร้างขอบเขตพื้นที่ก่อสร้าง ไม่มีป้ายบ่งบอกว่า เป็นพื้นที่กำลังก่อสร้างและพบมูลฝอยปริมาณมาก ในบริเวณดังกล่าว อาจก่อให้เกิดอุบัติเหตุหรืออันตรายกับผู้ที่มาวัดได้

ข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาอนามัยสิ่งแวดล้อมวัด

ข้อเสนอแนะเพื่อปรับปรุงวัด ให้ผ่านเกณฑ์ที่กำหนด ลำดับแรกและสามารถทำได้คือ การจัดการกิจกรรมภายในวัด ด้านร้านค้า ร้านอาหารควรปรับปรุงด้านสุขลักษณะ ความสะอาด ร้านจำหน่ายสินค้า ร้านค้าอื่น ๆ ควรวางในตำแหน่งที่เหมาะสม มีระบบการจัดการเพื่อลดฝุ่นจากการสัญจรและการเดินเท้าในพื้นที่ดินหรือทราย ซึ่งก่อให้เกิดฝุ่นได้มากถึง 25-37 มิลลิกรัมต่อลูกบาศก์เมตร (ปาจริย์ ทองสนิท และคณะ, ม.ป.ป.) นอกจากนี้แต่ละวัด ควรแบ่งแยกห้องน้ำชาย-หญิง พร้อมป้ายบอกให้ชัดเจน วางมาตรการรักษาความสะอาดให้เพียงพอ จัดวางถังขยะให้เพียงพอและเหมาะสมพร้อมคัดแยก จัดการกับขยะอย่างถูกหลักสุขาภิบาล กำจัดแหล่งเพาะพันธุ์ยุงและสัตว์นำโรค หากมีการก่อสร้างหรือบูรณะส่วนใดของวัด ควรล้อมพื้นที่ พร้อมแสดงป้ายบอกและเตือนให้ระมัดระวังอันตรายให้ปรากฏชัดเจน

สำหรับข้อเสนอแนะเพื่อให้ผ่านเกณฑ์มาตรฐานและอยู่ในระดับดีและดีมาก คือการ

เพิ่มเติมโครงการด้านการส่งเสริม รักษาสุขภาพ และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เช่น การเพิ่มเติมลานกีฬา จัดกิจกรรมเชิงส่งเสริมสุขภาพ ออกกำลังกาย ซึ่งสิ่งเหล่านี้บางวัด มีอยู่บ้างในบางช่วง แต่ขาดการส่งเสริมและสนับสนุน ทำให้โครงการเหล่านั้นหายไปและปรากฏไม่ชัดเจน ทำให้ไม่ผ่านการประเมินด้านนี้ จากการศึกษาเมื่อเปรียบเทียบกับผลการประเมินวัดในจังหวัดพัทลุง (ธนาชาติ ดวงขวัญ, 2554) พบว่าผ่านเกณฑ์มาตรฐานใกล้เคียงร้อยละ 38.7 แต่อยู่ในระดับดีและดีมากจำนวนร้อยละ 7.3 ภาพรวมของสัดส่วนวัดที่อยู่ในระดับเกณฑ์ที่ต้องปรับปรุงพบว่าอยู่ในปริมาณใกล้เคียงกันคือร้อยละ 61.3

ข้อสังเกตเพิ่มเติมพบว่าวัดในเขตใช้พื้นที่ต่ำ แม้มีผู้ไปใช้น้อยแต่อยู่ในเกณฑ์ต้องปรับปรุงถึง 4 วัด เนื่องจากวัดเหล่านี้เป็นวัดขนาดเล็ก มีโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ห้องน้ำไม่เพียงพอ ขาดการตระหนักด้านการอนามัยสิ่งแวดล้อมทำให้อยู่ในระดับต้องปรับปรุง ส่วนวัดชายนาซึ่งจัดเป็นวัดที่อยู่ในเขตใช้พื้นที่ต่ำ เนื่องจากห่างไกลจากชุมชน และมีผู้เข้าไปปฏิบัติกิจกรรมวิปัสสนากรรมฐานเป็นหลัก ทำให้วัดต้องจัดโครงสร้างพื้นฐานไว้ให้พอเพียงและวางกฎระเบียบไว้อย่างชัดเจน ทำให้วัดผ่านเกณฑ์การประเมิน ส่วนวัดที่อยู่ในเขตใช้พื้นที่สูงซึ่งมีหลาย ๆ กิจกรรมเกิดขึ้นในวัด มีจำนวนผู้เข้าไปใช้เป็นจำนวนมาก หากมีการจัดการมีกฎหรือระเบียบที่เหมาะสม เช่น วัดหน้าพระบรมธาตุหรือวัดพระนครก็ผ่านเกณฑ์การประเมินได้

สำหรับการทำวิจัยในครั้งต่อไป ควรประเมินอนามัยสิ่งแวดล้อมวัด ให้ครอบคลุมในพื้นที่ต่าง ๆ ใหกว้างขึ้น เช่น ครอบคลุมทั้งอำเภอหรือทั้งจังหวัด เพื่อให้ได้รูปแบบและแนวทางสำหรับการส่งเสริมและพัฒนาวัดในพื้นที่ต่าง ๆ ต่อไป

สำนักอนามัยสิ่งแวดล้อม. (2552). *คู่มือวัดสะอาด
ชมราวาสสุขใจ*. เอกสารเย็บเล่ม
กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข
กรุงเทพมหานคร.

